

УДК 311:336.74

Я. В. Поплюйко,
к. е. н., доцент кафедри статистики,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана"

АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У РОЗМІЩЕННІ ГРОШОВОЇ МАСИ

Ya. Popliuiko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Statistic,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetan

THE ANALYS OF THE STRUCTURE CHANGES IN THE PLACEMENT OF MONYE SUPPLY

У статті розроблено систему показників розміщення грошової маси. Проведено аналіз структурних змін у розміщенні грошової маси України за 2000–2014 рр., який по суті є аналізом ефективності роботи банківської системи. Основну увагу приділено дослідженню динаміки коефіцієнтів готівковості, депонування, ресурсної ваги, мобілізації коштів, депозитам на душу населення, частці різних видів депозитів у грошовій масі та частці регульованих грошей. Виявлено фактори, які вплинули на ефективність роботи банківської системи України та причини низької регульованості грошової маси в Україні.

The stability of the monetary system is a prerequisite for achieve the strategic goals of economic development. The basis for the purpose of the article is to develop a system of indicators and analysis of the allocation of money and Ukraine over the past five years. This article analyzes the state structural changes in the distribution of money for Ukraine 2000–2014 yy.; analyzes the efficiency of the banking system. Particular attention is paid to the study of the dynamics of coefficient of cash, depositing, resource weight, mobilizing funds, deposits for 1 person, share of different types of deposits in money supply and the share of regulated money. The factors that influenced the current state of the country's money supply, the performance of the banking system of Ukraine and the reasons for low adjustability of the money supply in Ukraine.

Ключові слова: система показників, структура, грошова маса, коефіцієнт готівковості, коефіцієнт депонування, коефіцієнт ресурсної ваги, коефіцієнт мобілізації коштів, частка депозитів.

Key words: money supply, monetary aggregates, coefficient of cash, a system of indicators, structure, deposit coefficient, coefficient of resource weight factor of mobilization, share of deposits.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

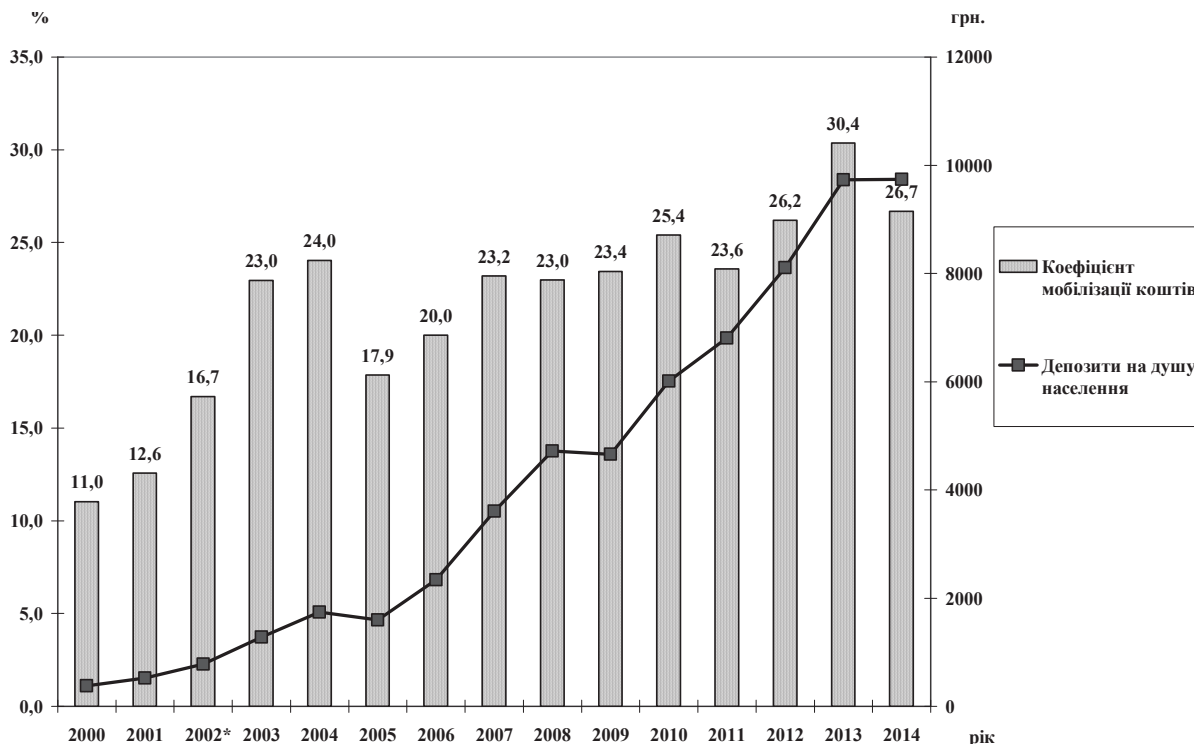
Важливим аспектом дослідження ефективності грошово-кредитної політики є аналіз параметрів розміщення грошової маси, а саме: грошових вкладів у банківську систему. Основу процесу управління грошовими потоками складає статистична інформація щодо обсягів грошей, їх динаміки, структури, тощо. Саме грошово-кредитна отримує і опрацьовує дані, обґрунтовує методологію обчислення й аналізу статистичних показників.

Нині у наукових дослідженнях спостерігаються деякі розбіжності у класифікації показників статистики грошового обігу та практично відсутні системи показників щодо характеристики функціональних особливостей наявної грошової маси. Саме тому доцільно й надалі продовжувати наукові і практичні пошуки у цьому напрямі, оскільки зазначені питання для сфери грошового обігу є одними з найактуальніших.

Таблиця 1. Система відносних показників для аналізу розміщення грошової маси

№	Назва показника	Методика розрахунку	Умовні позначення
1	Депозити на душу населення	$Q_D = \frac{D}{P}$	D – обсяг депозитів населення; P – кількість населення
2	Частка депозитів населення в обсязі грошової маси	$d_d = \frac{D}{M3}$	M3 – грошова маса
3	Частка регульованих коштів фізичних осіб в загальному обсязі	$d_p = \frac{D_p}{Q_p}$	D _p – заощадження фізичних осіб; Q _p – загальний обсяг коштів фізичних осіб
4	Частка регульованих коштів суб'єктів господарювання в обсязі грошової маси	$d_e = \frac{D_e}{M3}$	D _e – кошти суб'єктів господарювання
5	Коефіцієнт готівковості (готівка/ депозити)	$C1 = \frac{M0}{M1 - M0}$ $C2 = \frac{M0}{M2 - M1}$ $C3 = \frac{M0}{M3 - M2}$	M0 – готівка; (M1-M0) – кошти на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті; (M2 - M1) - строкові кошти у національній валюті та валютні кошти; (M3 - M2) - кошти клієнтів у довірчому управлінні та цінні папери власного боргу банків
6	Коефіцієнти депонування: – простий – розширений	$K_D = \frac{M0}{D_{io}}$ $K_{D2} = \frac{M0}{D_{io} + D_t}$	M0 – готівка; D _{io} – обсяг коштів до запитання суб'єктів господарювання та фізичних осіб; D _t – обсяг строкових коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб
7	Коефіцієнт ресурсної ваги	$K_{d_{M3}} = \frac{D_t}{M3}$	D _t – обсяг строкових коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб; M3 – грошова маса
8	Коефіцієнт мобілізації коштів	$K_m = \frac{D}{GDP}$	D – обсяг депозитів; GDP – валовий внутрішній продукт

Джерело: [4].

Рис. 1. Динаміка коефіцієнту мобілізації коштів та депозитів на душу населення в Україні за 2000–2014 рр.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми регулювання грошової сфери досліджували такі провідні українські вчені-економісти, як О. Василік, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Лагутін, В. Лисицький [2], І. Лютий, В. Міщенко, А. Мороз, П. Нікіфоров, А. Пересада, М. Пуховкіна, М. Савлук, В. Стельмах, А. Чухно, В. Ющенко [5] та ін.

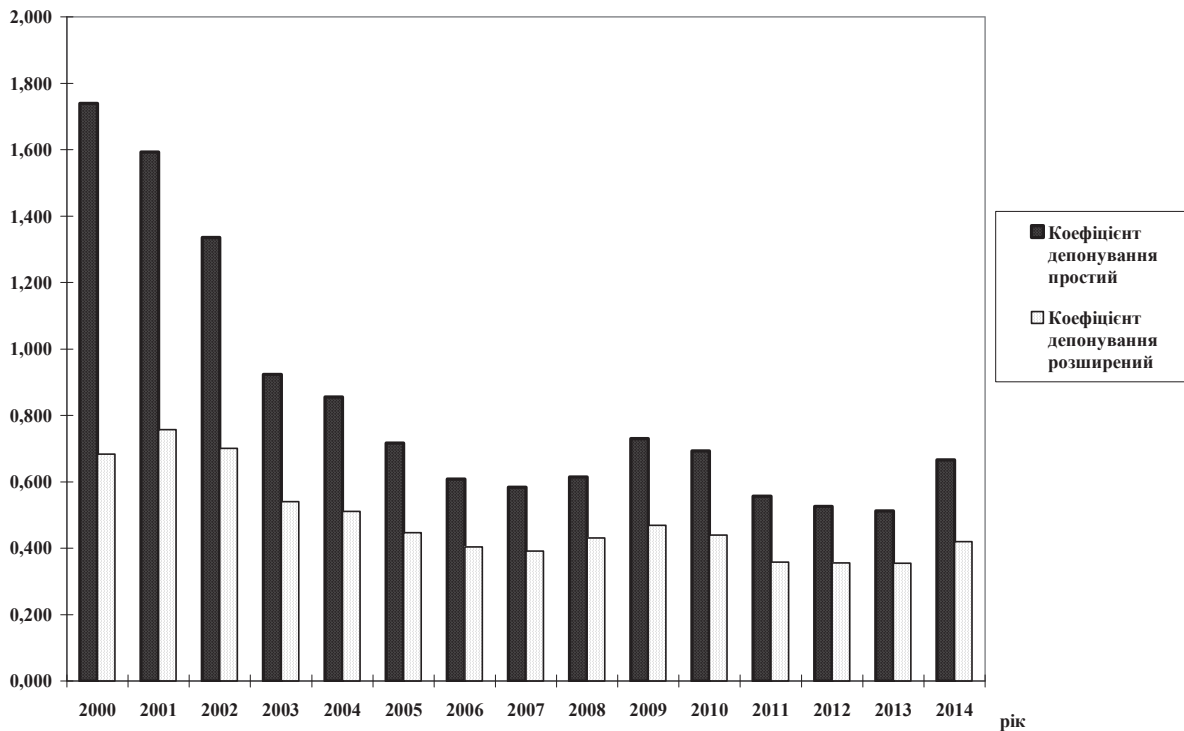
МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розробка системи показників та аналіз структурних змін у розміщенні грошової маси в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Практичний досвід економічно розвинених країн показує, що активізація банківської системи корелює з економічним зростанням. Обсяг ВВП у країнах з високою активізацією банківської діяльності має тенденцію до зростання. Відтак, активізація банківської діяльності відповідає економічному зростанню.

Банківську діяльність можна розглядати через призму показників розміщення грошової маси, з дета-

Рис. 2. Динаміка коефіцієнтів депонування та грошового мультиплікатора в Україні за 2000–2014 рр.

лізацією дослідження в аспекті суб'єктів економічної діяльності. Система показників дозволить оцінити розміщення грошової маси у взаємозв'язку та взаємообумовленості [1].

Чому саме система показників? Адже, будь який показник віддзеркалює лише одну грань явища чи процесу, а комплексна характеристика можлива за умови використання органічно взаємопов'язаних показників, їх системи. Здатність будувати систему показників — найважливіша умова визначення механізму перебігу певного процесу, його закономірностей і тенденцій.

Систему показників аналізу розміщення грошової маси, а також у певній мірі показників ефективності грошово-кредитної політики наведено у таблиці 1.

Ефективність розвитку банківської системи в Україні, можна дослідити за допомогою таких показників, як депозити на душу населення та коефіцієнта мобілізації коштів [3].

Як видно з рисунку 1, показник депозитів на душу населення за 2000—2014 рр. зростає. Але потрібно зважати, що в даний період мали вплив такі суттєві фактори, як зменшення чисельності населення, підвищення темпів інфляції та перерахунок вкладів в іноземній валюті в національну за діючим курсом. Починаючи з 2000 р. показник депозитів на одну особу підвищувався паралельно зі зростанням реальної економіки і до кінця 2014 р. досяг рівня 9740 грн./особу. За чотирнадцять років показник зріс у 25 разів. Найбільш активно цей процес проходив у 2000 р. (на 55,7%), у 2003 р. (на 64,2%), 2005 р. (на 61,2%) та у 2007 р. (на 56%). В 2005 та 2009 роках спостерігалось зниження показника, а в 2014 р. зростання складало лише 1%. Тобто можна зробити висновки, що зростання доходів населення на фоні ста-

більності грошової системи країни буде призводити до подальшої активізації прагнення до заощадження.

Паралельно зі зростання депозитів на душу населення зростає і коефіцієнт мобілізації коштів. В період становлення грошової системи та тінізації грошового обігу (1996—1998 рр.) коефіцієнт залишався на низькому рівні. Цьому є об'єктивне пояснення — банківська система в даний період не мала довіри суб'єктів господарювання і була на етапі становлення; мали місце і такі негативні тенденції як зростання товарних боргів в підприємств, використання системи взаємозаліків та заборгованості за зарплатами [2]. Починаючи з 2000 р., ситуація поступова почала змінюватись і до 2014 р. коефіцієнт мобілізації становив зріс майже в 5 разів. Звичайно, що за досліджуваний період в деяких роках спостерігалось сповільнення динаміки (свідчить про певне зменшення довіри), але загалом значення коефіцієнтів показують поступове зростання довіри суб'єктів економічної діяльності та населення до банківської системи і переливу готівки в капітал.

Досліджуючи динаміку частки депозитів у ВВП, Рос Левін зазначав [6—8], що середній рівень депозитів у "дуже багатих" країнах складає 53% ВВП, "багатих" країнах — 31%, "бідних" країнах — 20% і "дуже бідних" країнах — 13%. Тобто, в досліджуваний період за даною класифікацією Україна з списку бідних країн перейшла до багатих, хоча в останні роки і ця тенденція і почала порушуватись.

Аналіз ефективності роботи банківської системи доцільно продовжити дослідженням часткових показників ефективності, які відображають роботу банків по насиченню економіки коштами інвестиційного спрямування.

Таблиця 2. Динаміка коефіцієнтів регульованості грошової маси в Україні за 2006–2014 рр.

Рік	Частка заощаджень фізичних осіб в МЗ, %	Темп зростання	Частка коштів суб'єктів господарювання в МЗ, %	Темп зростання	Частка заощаджень в коштах фізичних осіб	Темп зростання
2006	41,7		29,5		55,2	
2007	42,2	1,012	29,4	0,997	56,6	1,025
2008	42,2	1,001	27,5	0,934	55,7	0,985
2009	43,9	1,040	24,8	0,902	27,4	0,492
2010	46,0	1,047	23,7	0,955	39,6	1,445
2011	51,6	1,122	30,2	1,274	43,5	1,098
2012	47,8	0,925	26,3	0,871	45,1	1,037
2013	48,6	1,018	25,1	0,955	52,7	1,168
2014	43,7	0,899	26,9	1,071	43,6	0,827

Зменшення коефіцієнтів депонування в часі вказує на поступове зниження ролі готівки в грошовій масі та зростанні можливостей банків до переливу капіталу в реальну економіку. Так, до 2014 р. коефіцієнт депонування простий зменшився до рівня 0,666, а розширений до 0,419 (рис. 2), тобто зростала роль як строкових коштів так і коштів до запитання.

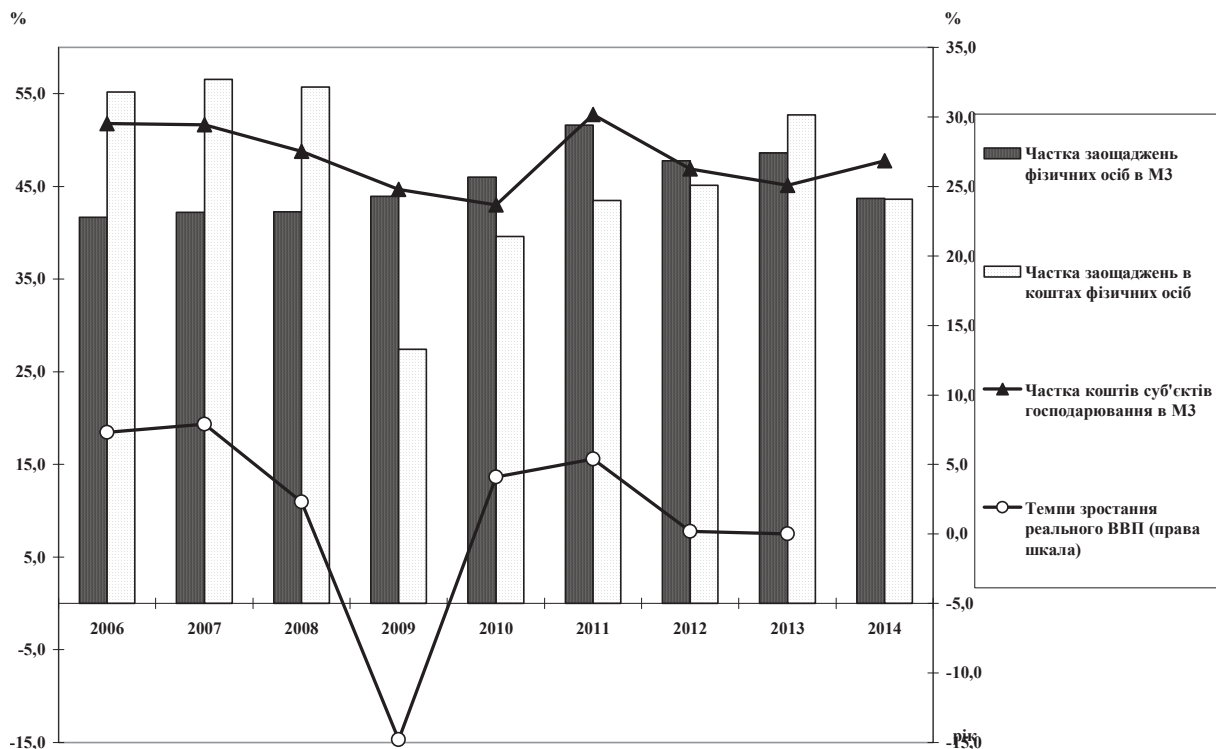
Потрібно зауважити, що у попередні роки його значення було нижчим, але відток депозитів з рахунків підвищив значення коефіцієнтів.

Коефіцієнт депонування простий відображає і вплив такого фактору, як розширення процесу розрахунків за безготівковою схемою та збільшення обігу грошей через пластикові картки.

Вищезазначені коефіцієнти є у формулі розрахунку грошового мультиплікатора, і відповідно повинні

змінюватись у зворотному напрямку і від загального коефіцієнту монетизації. Наявна тенденція відповідала економічним постулатам, тому щодо питання вибору показника мультиплікатора для управлінських висновків не набуває такої актуальності, бо загальну тенденцію відображають як і розширений мультиплікатор так і за грошовим агрегатом МЗ.

Аналіз структури розміщення грошової маси по всім каналам показав позитивні зрушення. До 2014 року як строкові кошти підприємств, так і населення мали тенденцію до зростання. Для дослідження довіри фізичних осіб та суб'єктів господарювання до банківської системи відслідковують динаміку часток цих показників. Зростання частки строкових коштів відіграє важливу у процесі кредитування, адже саме ці кошти впливають на пропозицію кредитних ресурсів комерційних банків.

Рис. 3. Динаміка окремих показників структури розміщення грошової маси та реального ВВП в Україні за 2006 – 2014 рр.

Таблиця 3. Динаміка коефіцієнтів готівковості в Україні за 1996—2006 рр.

Рік	Коефіцієнти готівковості					
	C1	Темп приросту, %	C2	Темп приросту, %	C3	Темп приросту, %
2000	1,61	-	1,20	-	18,36	-
2001	1,89	17,1	1,28	6,4	34,88	90,0
2002	1,91	1,4	1,11	-12,9	48,86	40,1
2003	1,66	-13,5	0,79	-28,7	176,16	260,5
2004	1,71	3,4	0,73	-8,6	133,16	-24,4
2005	1,57	-8,2	0,64	-12,2	65,04	-51,2
2006	1,55	-1,2	0,55	-13,5	45,44	-30,1
2007	1,57	1,4	0,53	-3,8	22,72	-50,0
2008	2,20	39,6	0,54	1,6	48,35	112,8
2009	2,05	-6,9	0,63	16,2	62,16	28,6
2010	1,71	-16,4	0,60	-4,7	177,53	185,6
2011	1,60	-6,8	0,56	-5,5	98,86	-44,3
2012	1,69	6,1	0,45	-19,5	98,07	-0,8
2013	1,63	-3,9	0,46	0,3	86,22	-12,1
2014	1,86	13,9	0,54	19,6	205,17	138,0

Серед факторів, що вплинули на зміни в структурі розміщення грошей, потрібно відмітити зрушення ролі тіншового сектору, саме цей чинник, на думку автора, міг мати такі наслідки.

Водночас при аналізі структури показників розміщення грошової маси особливу увагу потрібно приділити розгляду коефіцієнтів регульованості грошової маси, які, на думку автора, найкраще відображають можливості НБУ у сфері регулювання грошової маси, а отже, і планувати результативність використання інструментів грошово-кредитної політики на "кінцевих споживачах". Динаміка коефіцієнтів регульованості наведено в таблиці 2; розрахунки проведено починаючи з 2006 р., що пояснюється змінами в методиці та подачі інформації.

Динаміка показників свідчить про повільне зростання рівня регульованості коштів фізичних осіб та практично сталій динаміці показника регульованості коштів суб'єктів господарювання. Так, частка заощаджень фізичних осіб у грошовій масі МЗ у 2014 р. становила 43,7%, а частка заощаджень у коштах фізичних осіб 26,9%. Головними причинами покращення даного показника у 2006—2013 рр. є запровадження НБУ заходів щодо зменшення ролі готівки, а саме: збільшення ролі пластикових карток в розрахунках по зарплатах, пенсіях, стипендіях.

Зростання показників у часі відбувалось практично синхронно, однак є роки коли тенденція порушувалась (2012 р., 2044 р.), що пояснюється політичною нестабільністю, інфляційними очікуваннями та збільшенням ролі готівкового обігу (або тіншового обороту). Тенденція до зростання вище описаних показників підвищує ефективність грошово-кредитної політики НБУ. Водночас для подальшого розвитку позитивної тенденції потрібно не лише підтримувати довіру до банківської системи, а і розвивати систему безготівкових розрахунків та збільшити розмір гарантованих повернень по депозитним вкладом.

зитним вкладом.

Частка коштів суб'єктів господарювання в грошовій масі, висвітлює не лише досягнення НБУ в регульованості реального сектору економіки, а і можливість тінзацію коштів (якщо показник залишається сталим при зростанні ВВП). Досвід економічно розвинених країн показує, що ефективність монетарної політики можлива лише в умовах зростання економіки країни та вільному переливу заощаджень в інвестиції.

Наразі можна спостерігати (рис. 3) вкрай негативну ситуацію: частка грошей реального сектору в грошовій масі практично не зростала, а амплітуда коливань за період 2006—2014 рр. становила лише 5,4 п.п. В окремі роки вона знижувалась до рівня 1996 р. Цей процес відбувався на фоні низьких темпів зростання реального ВВП. Отже, можна зробити висновки, що ефективне регулювання грошово-кредитної сфери можливе лише за відповідного співвідношення грошової та товарної маси, тобто за умови розвитку реального економіки. В сучасних умовах дієвість всіх інструментів грошово-кредитної політики, використовуваних у економічно розвинених країнах, має недостатній або, навіть, непередбачуваний характер. В даному аспекті заходів НБУ буде недостатньо, для цього потрібні виважені дії держави щодо структурної перебудови і розвитку реального сектору економіки України.

Готівковий обіг має суттєвий вплив на регулювання пропозиції грошової маси та функціонування і розвитку банківської системи, динаміка коефіцієнтів готівковості наведено в таблиці 3.

Аналіз динаміки коефіцієнтів готівковості (табл. 3) дозволив зробити наступні висновки:

— Зниження у часі співвідношення готівки до коштів на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті (C1) з 1,61 у 2000 р. до 1,57 у 2006 р.

пояснюється як зростанням доходів, так і зростанням ролі безготівкових розрахунків в економіці країни. У кризові 2008-2009, та 2014 рр. коефіцієнт помітно зріс. Від'ємні темпи приросту вказують на велику частку тіньової економіки, зростання інфляційних очікувань, фінансову кризу та політичну нестабільність (у 1998, 1999, 2014 рр.). Подальше зниження показника можливе за умови стимулювання розрахунків населення за товари та послуги у безготівковій формі, що є досі надто актуальною проблемою, зниження інфляційних очікувань та зростанням довіри до банківської системи.

— Тенденція до зниження/зростання співвідношення готівки до строкових коштів у національній валюті та валютних коштів (С2) якнайкраще відображає довіру до банківської системи України. У 2014 р. порівняно з 2000 р. коефіцієнт знизився на 55% і досяг рівня 0,54. Тобто, формування свідомості суб'єктів економіки в даному напрямі проходило набагато швидше, ніж розуміння ролі поточних і розрахункових рахунків. Зниження цього показника автоматично вказує на розширення пропозиції кредитних ресурсів. Додатковими важелем у даному напрямку буде слугувати підвищення матеріального добробуту населення та розвиток підприємництва.

— Співвідношення готівки до коштів у довірчому управлінні та цінних паперів власного боргу банків (С3) відображає негативні тенденції в розвитку економіки України, а саме: нерозвиненість фондового ринку. І як результат, зашкалюючі показники — амплітуда коливань складає 186,81. Стабілізація (зменшення) даного показника можлива лише за умови розвитку ринку цінних паперів.

Якщо коефіцієнти депонування більше пристосовані до регулювання банківської діяльності (а саме регулювання коефіцієнту монетизації), коефіцієнти готівковості можна використовувати в макроекономічному регулюванні.

ВИСНОВОК

Запропонована система відносних показників для аналізу розміщення грошової маси дозволяє не лише проаналізувати динаміку окремих складових грошової маси, а й оцінити ефективність роботи банківської системи та грошово-кредитної політики.

Проведений аналіз динаміки і структури показників розміщення грошової маси дозволив виявити фактори впливу на грошово-кредитну політику та зробити висновки:

— Досягнення оптимального обсягу та структури грошової маси можливе за умови розвитку банківської системи та розширення кредитних каналів емісії.

— Зростання доходів населення на фоні стабільності грошової системи країни буде призводити до подальшої активізації прагнень до заощадження.

— Зростання частки строкових коштів відіграє важливу у процесі кредитування, адже саме ці кошти впливають на пропозицію кредитних ресурсів комерційних банків. Потрібно відмітити звуження ролі тіньового сектору, який, на думку автора, призвів до зростання ефективності банківської діяльності.

— Зменшення ролі готівки, яка зменшує урегульованість грошової маси, можливе за умови стимулювання розрахунків населення за товари та послуги у безготівковій формі, зниження інфляційних очікувань, підвищення матеріального добробуту населення, розвитку підприємництва та ринку цінних паперів.

Література:

1. Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М. Статистика: підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2000.
2. Лисицький В. Оцінка тенденцій внутрішньої стабілізації державних фінансів / В. Лисицький // Вісник НБУ. — 1998. — № 8. — С. 37—39.
3. Манцуров І. Г., Єріна А.М., Мазуренко О.К., Поплюйко Я.В. та ін., Економічна статистика: підручник: у 2 ч. — Ч. 1. Макроекономічна статистика/ Манцуров І.Г., Єріна А.М., Мазуренко О.К., Поплюйко Я.В. та ін.. — К.: КНЕУ, 2013.
4. Поплюйко Я.В. Статистичний аналіз динаміки грошової маси в Україні [дисертація] / Я.В.Поплюйко — К., 2008.
5. Ющенко В. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні / В. Ющенко, В. Лисицький. — К.: Скарби, 1998. — 288 с.
6. King R.G. Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right / R.G. King, R. Levine // Quarterly Journal of Economics. — 1993. — № 108.
7. Levin R. Finance and Growth: Theory and Evidence / R. Levin // NBER Working paper. — 2004. — September. — P. 43.
8. Levin R. Bank-Based or Market-Based Financial System: Which is better? / R. Levin // Journal of Financial Intermediation. — 2002. — Vol. XI (February).

References:

1. Herasymenko, S.S. Holovach, A.V. and Yerina, A.M. (2000), *Statystyka [Statistics]*, Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
  2. Lysyts'kyj, V. (1998), "Evaluation of trends internal stabilization of public finances", *Visnyk NBU*, vol. 8, pp. 37—39.
  3. Mantsurov, I.H. Erina, A.M. Mazurenko, O.K. and Popliujko, Ya.V. (2013), *Ekonomichna statystyka [Economic Statistics]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.
  4. Popliuiko, Ya.V. (2008), "Statistical analysis of dynamics of monetary mass in Ukraine", *Abstract of Ph.D. dissertation, Statistics, Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.*
  5. Yuschenko, V. and Lysyts'kyj, V. (1998), *Hroshi: rozvytok popytu ta propozytsii v Ukraini [Money: Demand and Supply in Ukraine]*, Skarbi, Kyiv, Ukraine.
  6. King, R.G. and Levine, R. (1993), "Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right", *Quarterly Journal of Economics*, vol. 108.
  7. Levin, R. (2004), "Finance and Growth: Theory and Evidence", *NBER Working paper*, September, p. 43.
  8. Levin, R. (2002), "Bank-Based or Market- Based Financial System: Which is better?", *Journal of Financial Intermediation*, vol. XI (February).
- Стаття надійшла до редакції 18.10.2015 р.*